

TARİH ÖNÜNDE SARTRE VE CAMUS*

Pierre-Henri SİMON

Çeviren: Yrd. Doç. Dr. Nevzat YILMAZ

"Yalnızca koltuklarını, diyor Camus, her zaman tarihle aynı yöne yerleştiren eleştirmenlerden etkililik konusunda sürekli ders almaktan biraz yorulmaya başlıyorum". —"Sizden sağcı bir insan yaratmaya çalıştığımı düşünüyorsunuz, diye karşılık veriyor Jeanson. Hayır, bunu isteyemedim : Çünkü bunun hiç önemli olmadığına fazlasıyla inanmışım. Siz sağda değilsiniz Camus, havadasınız." Arkasından Sartre, daha sert ve yukardan vuruyor: "Koyu bir kendini beğenmişlikten ve kusurluluk duygusundan oluşan bir karışım, gerçeklerin tamamını söylemenizde gözünüzü korkuttu. Sonuçta, içinizdeki güçlüklerinizi maskeleyen ve sanıyorum Akdeniz ölçülülüğü diye adlandırdığımız karanlık bir ölçüsüzlüğün kurbanı oldunuz." Bana öyle geliyor ki, bir Fransız okuyucu bu güzel vuruşmaların özgünlüğüne her zaman duyarlı olacaktır: P.L. Courier'nin canlılığını sağlayan dil, kalem kavgasının parlak anlatımına ve kallesçe saldırılarına ne kadar uygun düşüyor! Bununla birlikte, Camus'ü *Temps Modernes* takımıyla karşı karşıya getiren tartışmada, biraz acımasızca da olsa, bu güzel söz söyleme ustalığından ve bir dostluğun, bir beraberliğin gürültülü bir biçimde bozuluşundan başka bir şey olmasaydı üstünde hiç durmamak yerinde olurdu. Ama, çok daha fazlası var¹.

Genellikle iyi yazılar yayınlayan bir İsviçre gazetesinde, yetenekli olduğu söylenen genç bir eleştirmen, geçenlerde, insana şaşkınlık veren şu satırları yazıyordu: "Sartre-Camus kavgası, özellikle isteyerek umursamaz olan şu kentsoylu kesimin ilgisini çekiyor. *Temps Modernes*, *Kara Dizi'nin* aşağılık romanlarında bulduğu serüven duygularına çok benzeyen toplumsal ve siyasal heyecanlar uyandırıyor onda...

* TERRE HUMAİNE, Novembre 1952, no. 23, s. 9-20.

1 *Temps Modernes*, Ağustos 1952-*Temps Modernes Müdürüne Mektup*, Albert Camus; *Albert Camus'ye Yanıt*, Sartre; *Size Her Şeyi Söylemek için...* Francis Jeanson.

Sartre ve Camus siyasadan vazgeçip yazına dönseler, kuşkusuz onları geçmişte olduğu gibi, aynı zevkle okuruz." Sanki bu, bugün Fransa'da aydın kesimin gösterdiği en güçlendirici sağlık belirtisi değilmiş gibi; sanki bu, bir uygarlığın can çekişmesinin acılı bir biçimde ortaya koyduğu sorunlara duyulan tutkulu bir ilgi değilmiş gibi; sanki Camus'nün ve Sartre'ın, Malraux'nun ve Saint-Exupery'nin yapıtlarının asal büyüklüğünün yaşayan bilinçleri tedirgin eden, sarsan, siyasal ve toplumsal tartışmaların yükünü açıkça çekmelerinde, kafaları çözümlere, iradeleri yan tutmalara yöneltmelerinde değilmiş gibi! Gerçekte, Sartre-Camus kalem kavgası çağdaş düşüncenin önüne konmuş en güncel ve en önemli sorunlardan birini en açık bir biçimde gündeme getirmektedir: İnsan ve tarih arasındaki ilişkileri kuramsal olarak tanımlamak ve eylem içerisinde gerçekleştirmek nasıl olmalıdır?

Terre Humaine'in okuyucuları, birkaç ay önce *Başkaldıran İnsan*'² kendilerine tanıtırken bütün yakınlığıma ve bütün hayranlığıma karşın bir çelişkiyi ve bir zayıflığı ortaya koymada hiç' duraksamadığımı anımsayacaklardır. Çelişki: Başkaldırma eyleminden yaratıcı ve bilinçli insanın en üst düzeydeki tepkisini yaratan ve insanlığın durumu düşüncesinden yola çıkan Camus, sonuçta, grek ölçülülüğünün, kurallara klasik boyun eğmenin, siyasa dışı sendikacılığın ve evrimci toplumsallığın savunusunu yapıyor. Zayıflık: Aşağı yukarı Peguy'nin mistiği siyasanın karşısında koyması gibi, başkaldırmayı devrimin karşısına koyarak, kurumlar ve eylemler düzeyine aktarıldığında kaçınılmaz bir biçimde düşününün değerinden yitirdiğini söylüyor gibi olmakta; bunun sonucu olarak başarısızlık içerisinde tehlikeli bir aralık romantizmine, tarihi öz olarak kötü göstermeye götüren ülkücü bir aşırılığa boyun eğmekte ve aydınları çekimserliğe çağırma tehlikesine düşmektedir.

Öyle olunca *Temps Modernes*'in saldırısı beklenmeyen bir şey değildi. Direniş'in ortak anılarıyla, *Combat*'nin ilk takımının siyasal görüşleriyle ve düzenin akılcı bir yadsınmasından doğan dayanışmayla kendisine bağlanan Camus'nün ilk dostları, düşüncesinin aldığı bu doğrultudan tasalandıklarını göstermişlerse bunda şaşacak ne var? Eğer bugünün toplum yapısının insan kitleleri için baskıcı, özgürlükleri ve saygınlıkları açısından olumsuz olduğu varsayırsa- ve Sartre haklı olarak bu çıkış noktasında Camus'nün de aynı görüşü paylaştığını söyleyebilir- o zaman şurası açıktır ki, ılımlılık, temkinli olmak, yasalara boyun eğmek, sömürülen ve aşağılananlar sınıfından daha çok,

2 *Tanrı ve Tarih Arasında Albert Camus, Terre Humaine*, Şubat 1952.

ayrıcalıklılar ve tefeciler sınıfının hoşuna gider ve işine yarar. Gerçekte, sağ ve sol düşüncenin *Başkaldıran İnsan'a* sakinimli yaklaşımı ne olursa olsun kitabın içerdiği bazı sonuçlar nedeniyle, toplumsal korunmanın değirmenine devrimci inancın yüce kaynaklarından başlayarak, bilgece yönlendirilmiş bir su getirdiği yadsınamaz. *"Samıyorsunuz ki,* diye yazıyor Jeanson, *Devrim, anlık ve tam bir başarısızlık pahasına geçerli, yani başkaldırımı kalmayı sürdürür (...) Sonuç olarak, siz yenilgiyi seçtiniz ve buna güçlülük kazandırdınız."* Ve ekliyor: *"Boyun eğmeyi başkaldırma olarak vaftiz ediyorsunuz ve o da, böylece, gümrük duvarını aşmış oluyor."* Kurulu düzenin haksız olduğunu, bunun devrilmesi gerektiğini ortaya koyan kimselerden bir vuruş daha: Eleştiri geçerlidir ve ok güçsüz değildir. İnsan tarih içindedir; ve eğer başkaldırmasından, eyleme dönüşmekle kendini yükümlü saymayan bir protestonun arı haykırışını yaratmayı anlıyorsa, o zaman, toplumsal kuruluşların devinimsiz bırakılması yanında yer alıyor demektir. Sisyphe savaş arkadaşlarını bırakır ve tek başına çektiği büyük acısının, bu soylu ama yararsız çabasının tadını çıkarmaya döner. Tanrıları utandırmakla kendini yüceltir, ama insanlara yararı dokunmaz.

Bununla birlikte, Sartre'ın ve Jeanson'un göz kamaştırıcı bir öfkeyle ve akılcı olduğu izlenimini veren bir görüşle karşı koydukları şey acaba gerçek karmaşıklığı içerisinde Camus'nün gerçek düşünceleri mi, yoksa, daha çok, işlerine geldiği için öylesini yeğledikleri basitleştirilmiş ve değiştirilmiş bir taslağı mı? *"Övgüsünü yaptığımız tutum,* diyor Jeanson, *tarihi olduğu gibi korumaktan başka bir şey değil, ama orada hiçbir girişimde bulunmamaya özen göstererek."* *Başkaldıran İnsan'ın* verdiği ders gerçekten bu mutlak edilgenlik midir?

Dürüst olmak gerekirse bunun desteklenebileceğim sanmıyorum; ve *Temps Modernes Müdürüne Mektup'un* bu nokta üzerine birtakım açıklamalar getirmesine karşın Jeanson'un son yazısında bunların göz önünde bulundurulmaması üzücüdür. Camus, kitabında savaştığı şeyin tarih değil, "tarihçilik" olduğunu, yani mutlak'ın tarih içine aktarılışı olduğunu söylemekte haklıdır. Hegelci düşünceyi ister doğru, ister yanlış yorumlamış olsun şurası gerçektir ki, kitabının ana savı, bu düşünüşte tarih içinde gerekli bir devinim, kendini Tanrılaştıran bir insan düzeninin tamamlanmasına doğru ilerleyen bir diyalektik görme eğiliminin varlığını açıkça ortaya koymaktır: Tarihçilik perspektifi içerisinde kendini doğrulayan bütün kudret Tanrının yerini almak zorunda olan şeyi yaratmaya çalışmak olarak kabul edildiğine, cinayet

her zaman geçerli bir çare olarak görüldüğüne ve başarı her zaman haklılığı gösterdiğine göre, yirminci yüzyılın büyük siyasal felsefelerinde kendini bulan ve onların ahlak dışı tutumlarını ve "terör" kurumlarını kolayca haklı gösteren bir eğilimdir bu. Eğer Camus devrimciye karşı güvensizlik duyan bir tutum takınıyorsa bunun nedeni devrimcinin kendi görevine verdiği kutsal karakterdir ve bunun gereği olarak devrimci, iktidarının keyfe bağlı yönetimine sınır tanımaksızın, gelecekteki özgürlüğe hizmet ettiğini ileri sürerek zorbalığı anında örgütler. Sartre' da ve izleyicilerindeki insan doğasının yadsınmasını kuşkuyla karşılıyorsa, artık bu doğanın yüce hakları adına başkaldırılmadığına göre bunu, deneyimlere dayanarak yalnızca tarihe hizmet etmek amacıyla yapmanın bir nedeni olmadığı içindir; böyle olunca, hiçbir şey bir mutlak ve sonsuzluk değerinin görelî ve zamansal bir şey üzerine oturulması kadar tehlikeli görünmemektedir ona: bu yolun sonunda her zaman "nihilizm", vardır.

Fakat, devrimci eylem tarihçilikle lekelenmesine göre başkaldıran insanın arı kalması için bu eylemin dışında durması gerektiğini söylemek, onun tarih içinde "hiçbir girişimde bulunmaması" gerektiği gibi bir anlamı içermez doğal olarak. Şunu nesnel bir biçimde ortaya koyalım ki, *Başkaldıran İnsan*' in yazarı "otoriter sosyalizm" in yöntemlerini suçlamasına karşın devrimci sendikacılığın ve yenilikçi sosyalizmin yöntemlerini övüyor: bu belki tartışılabilir bir seçimdir, ama, dizgesel çekimsizlikle hiçbir ilgisi yoktur. Sartre'cılarının yakınlıklarının ardında komünist "etkililiği"nin ünlü konutu (postulat) hissedilmektedir: *Temps Modernes'in* ince düşünceli fenomenologlarından *La Quinzaine'in* mistik delikanlılarına varıncaya kadar pek çok kafayı kesin kesen döndüren konut. Burada en başta söylenen şey, uyumlu ve etkili bir devrimci tutumun, işçi sınıfının ve onunla aynı eylem görüşünü paylaşan bir topluluğun dışında düşünülemezdir. Bu doğrudur ve Camus bunu kesinlikle yadsımaz. Daha sonra, devrimci isteğini temsil eden ve canlı tutan tek parti olarak nitelenen komünizmle işçi sınıfı arasında raslaşma olduğu söylenmeye başlanır: Bu, halk demokrasilerinde, hatta Fransa ve İtalya'da gerçeği yansıtır bir görünümdedir, ancak Belçika'da, Hollanda'da, Almanya'da ve özellikle Anglo-Sakson ve İskandinav ülkelerinde açıkça gerçek dışıdır. Eğer, doğru olarak bugün devrimden Devletin kendilerine vermekle yükümlü olduğu olası en iyi yaşam düzeyini ve hak ve çıkarları bütün insanlara sağlayacak, proletaryayı en çabuk biçimde ve en aza mal olacak koşullar içerisinde kurtaracak tarihsel devrim anlaşıyorsa Stalinci komünizmin tek etkili, ya da en etkili olup olmadığı sorusu yanıtız

kalmaktadır. Camus, totaliter olmayan daha ılımlı ve daha ahlakçı yöntemlerin daha kesin bir başarı sağlamaya elverişli olduklarını pekâlâ düşünebilir. Komünist bir tarih doğrultusunda davranmayı yadsımak, 1952 yılında, ne kesinlikle tarih içinde bir şey yapmayı yadsımak ve hatta ne de sosyalizme sırt çevirmek demektir³.

Temps Modernes'in Başkaldıran İnsan'a saldırısında "ilerici" art düşünce çok iyi sezilenir. Camus'nün bazı ülkücü formülleri saldırıya fırsat veriyordu: Devrimci eylemden vazgeçiyor ve çekimserliği haklı gösteriyor gibiydi. Genel ve onaylanabilir bir yakınmadan, -başkaldırma ruhunu bozduğu yakınmasından- komünizm ve devrim arasındaki raslaşmanın tam olduğu, "durum"da bunun görüldüğü Ve güçsüz olmadığı kabul edildiğine göre çok doğal olarak ve daha açık biçimde antikomünizme yardım ettiği suçlamasına geçildi.

"*Marksist olmayan, diye yazıyor, açık yürekle ya da utanarak sağa doğru yol alır, işte ilk varsayım...*" Kabul edilebilir bir varsayım, ancak, bir seçim olarak. Böyle olunca, tarihin olumsuzluğunu ve insanın özgürlüğünü kuramsal olarak kabul eden ve yalnızca özgürlüğünden başka bir yöne yönelen devrimi tasarlayabilen varoluşçu bir felsefe olan bu seçimin, bu devrimi yapmaya hakkı var mıdır? Camus yanıtıyor: Hayır ve marksizmle varoluşçuluğun kuramsal çelişmesini ve bağlaşımlarının siyasal anlaşmazlığını çok güçlü bir biçimde belirtiyor. Eğer Marksizm, doğruysa tarihin diyalektik devriminde bir zorunluluk vardır. Eğer varoluşçuluk doğruysa tarihin akışı her zaman özgür seçimlerin birbirini izlemesinden oluşuyor demektir, her zaman bir tehlikeyle karşı karşıyadır. Oysa "başkaldıran insan", özünde, bir tehlikeyi göze alan insandır, çünkü bir özgürlük ve adalet mutlağının gerekli olduğunu durmadan kesinler ve aynı zamanda tehlikeli polis güvenliklerini, baskıcı niteliğinden kuşkulandığı bir Devlet'in koruyucu yapısını reddeder. "*Yalnızca Marx'ta ve izleyicilerinde bulunan tarihsel bir zorunluluk adına yapılmıyorsa, Marksist olmayan sosyalizmde ve örneğin kitabımda tanımlanan tarihsel tehlikenin öğretisinde her etkililiği ve her ciddiyeti yok saymak açıkça olanaksızdır.*" Öyleyse, diye ekliyor, *Temps Modernes* eleştirilenleri kanıtlamak zorundadırlar ki, "*tarihin zorunlu bir yönü ve sonu vardır, bize gösterdiği korkunç ve lekelenmiş yüzü yalnızca bir aldatmacadır ve tersine, inişleriyle ve çıkışlarıyla*

3 Bu arada, çok önemli olan bu sorun üzerine Jules Moch'un yeni yayımlanan kitabı *Confrontation'u* (N.R.F. 1952) tavsiye ederim, hem hümanist sosyalizmi, hem de dinamik yenilikçiliği tanımlamak için dikkate değer bir girişim.

da olsa kesin özgürlüğe allayabileceğimiz o uzlaşma anına doğru kaçınılmaz bir biçimde ilerlemektedir.”” Fakat arı olumsuzluğun bir felsefesi bu kanıtı nasıl verecek ve örneğin, bilinmeyen bir geleceğe ertelenen bir adalet ve özgürlük düzeni adına gerçekleşen Stalin terörünün somut vs güncel oldubittisini hangi gerekçeyle haklı gösterecek?

Bu noktada Camus'nün çok haklı olduğunu kabul etmemiz gerekir: Özündeki değeri ne olursa olsun, anarşist ya da anarşist-sendikacı bir siyasa varoluşçu bir metafiziğe, Marksist bir öğretinin ya da Stalinci partiyle edimsel bir bağlaşmanın bile olamayacağından daha fazla, mantıksal olarak bağlı görünmektedir. Onun için Sartre'ın yanıtı zayıf kalmaktadır. *”Soydaşlarıma, diyor, daha sonra onları köleliğe atmak için önce bir cennet özgürlüğü verdiğimi sanmıştınız. Kendi çevremde doğumla gelen kölelikten kurtulmaya çalışan köleleştirilmiş özgürlüklerden başka bir şey görmediğim için bundan çok uzağım. Bugün bizim özgürlüğümüz özgür olmak için savaşmanın özgür seçiminden başka bir şey değildir.”* Kabul; fakat, eğer bu seçim, bilinçlerin kapatılması, askeri emperyalizm ve polis totalitarizmi siyasalarına pratik bir boyun eğmeyle, “özgürlüğün yolları”nın bu tehlikeli seçimden- akılcı açıklıktan çok, inan eylemi türünden bir seçimden- geçtiğini göstermek ya da inandırıcı kanıtlara sahip olmak gerekir. Sartre'ın güçlüğü dürüstçe kabul ettiğini belirtmeliyiz: *”Bu formülün aykırı görünümü, açıkça bizim tarihsel durumumuzun aykırılığını anlatmaktadır (...) Bizimkinden daha umutsuz durumlar tarihte az bulunur.”* Dahası, bu nedenle dünyanın şimdiki durumunu “iki iğrenç canavarın aptalca düellosu” olarak görmek ve ahlaksal ardık endişesiyle ikisi arasında çekimser kalmak köleliğin sürekliliğini seçmektir ve ilerlilik böylece temize çıkacaktır. Tersine, Camus için ilerlilik savunulması olanaksız bir “çift anlamlılığı” içermektedir: *”Görelî özgürlük ve tarihin gerekliliği arasında seçim yapılamaması nedeniyle, sonuç olarak, bu güzel anlaşmaları bize erkekçe bir taraf tutma olarak sunması olasılığını kabul ederek, böyle bir tutumun insanı yalnızca özgürlük doğrultusunda düşünmeye ve gereklilik doğrultusunda oy kullanmaya götürmesinden korkmak gerekir.”* Bu nedenle, gerçek cesaret, insanı özgür kılma isteğini mutlak bir ilke olarak ortaya koymak ve özgürlüğe giden yolları hazırlamak bahanesiyle şu anda terörü örgütleyen rejimlerle ya da güçlerle hiçbir uzlaşmayı, hiçbir işbirliğini kabul etmemek olacaktır!

Gerçekte Camus ve Sartre çatışmasının içeriğini oluşturan şey devrimci arılığın yorumundaki ayrılıktır. *Başkaldıran İnsan'ın* yazarı için arı olmak başkaldırmayı mutlak bir ahlakın gereği olarak kabul

etmek ve tarihin gerçeği içerisinde alçalmasını, yani uygulama olarak yeni bir Devlet yapısı içerisinde canlanmasını reddetmektir. Tersine, *Kirli Eller* yazarı arılığı ya da en azından gerçek doğruluğu, bedelini ödeyerek tarihi yapmaya cüret eden insanın cesaretinde görür; ve fildişi kulenin verdiği soylu güvenliklere katılan ve "*İyi İnsanlar Cumhuriyeti*"ne onur vatandaşları saptayan bir ahlakçı için yalnızca güven-sizlik duyar. (Uygulamada Camus'nün bu tür sapmalardan sakındığına daha yukarda değinmiştim, ancak bunların onun düşüncesinin tehli-keli bir gizilgücünü gösterdiklerini de kabul etmek gerekir.)

Ancak, Sartre olsun, Jeanson olsun, bu yakınmanın sınırları içinde kalmaktan çok uzaktırlar. Eğer Camus'yü, tarih üzerinde etken olma tasarımıyla ahlaksal değerlerle ilgili böyle bir endişeyi, böyle bir onuru, içtenliği ve adalet yazgısını getirmekle ve bunun sonucu olarak da artık, çekimserlik ve yalnızlık içerisinde kendisini savunmaktan ve devrimci düşünceyi kısırlaştırmaktan başka yapacak hiçbir şeyi kalmamakla suçlasalardı hiç olmazsa nedenlerini anlayabilirdik. Fakat onlar daha fazlasını yapıyorlar: Camus'nün düşüncesinin bir kusuru olarak gösterdikleri şey yalnızca onun ülkücülüğü değil, aynı zamanda deneyüstü-cülüğüdür; yalnızca, mutlaklık karakterine sahip bir değerler dizge-sinde eylem içerisinde kötürümleştirici bir bilgi değil, aynı zamanda böyle bir dizgeyi tasarlamak olayıdır; yalnızca tarihi yapmak yerine onu yargılamak için kendini tarihin dışına yerleştirmek değil, fakat daha da öte, bir İyilik ve Adalet fikrini tarihin üstünde tutmak iddia-sıdır. Gerçekte, *Temps Modernes' in Başkaldıran İnsan'* a karşı takındığı bu hırçın tutumu basit bir siyasal anlaşmazlığa bağlamak olay-ları yüzeysel olarak görmek olurdu. Boyun eğmeye meyleden devrimci bir düşüncedeki sapmanın gerisinde gösterilen şey, değerlerin yüceli-ğini kabul etmeye yönelen varoluşçu bir düşüncenin sapmasıdır.

Düğünlerden Veba'ya. kadar, *Bir Alman Dosta Mektuplar'daki* kesin kararlı dönüşle Camus'nün hümanist tutuma doğru evrimi çok açık bir biçimde görülür. İnsan bütününe geçici serüveni içine yer-leştiren ve onun orada yalnızca eylemlerini seçmekte değil, aynı za-manda değerlerini yaratmakta da kesinlikle özgür olduğunu kabul eden bir felsefeden hareketle insanın zihinsel doğasını onaylayan ve bunun sonucu olarak eylemlerini kalıcı aklın gereğinin egemenliğine veren antik bilgeliğin yolunu çok çabuk bulduğunu söylemek istiyorum: Öyle ki, insanlık tarihi ne özgür iradelere yabancı, olmazsa olmaz bir yasanın egemenliği altındadır, ne de kişilerin geçici heveslerine ve son-ların ilgisizliğine terk edilmiştir; fakat gizilgücüyle olaylar tarafından

yaratılmadan önce akılla tasarlanan bir insan düşüncesini gerçekleştirilmeye yönelir. Evet, Camus, tamamen tarihe ait olarak insanın onu akılla aşığı, bu akılla sonsuz bir boyuta sahip olarak aşığı gerçeğine varır. Sartre'in onda bağışlamadığı şey de budur.

Bu bakımdan, Camus'nun bütün yapıtlarında sürekli olarak tarihten kurtulma isteğinden esinlendiğini ona kanıtladığı altı sayfalık *Albert Camus'ye Yanıt* 'tan daha anlamlı bir şey düşünülemez; Çok açık satırlardan oluşan bir bireşime yönelen yoğun çözümlenmelerle dolu altı sayfa-eşsiz bir *khâgne** bilimsel incelemesi (ve bu kötü bir övgü değil). Camus, ilk denemelerinden başlayarak anlamsızlık sıkıntısıyla mutluluk susuzluğu arasında kararsızlık içinde görünür; fakat o, bu anlamsızlığı toplumda değil doğada görmektedir; mutluluğu kişisel bir gereksinme olarak algılar ve onu önce bencil bir biçimde işler. Sisyph'e'in başkaldırması efendilere karşı değil, Tanrılara karşıdır mutlu olma görevini onu ezen evrene karşı haklı olmanın "*karanlık ve yalnız sevinciyle;*" tamamlar. Böylece, Camus'nun bütün dramı kişi olarak insanla doğa arasındaydı; bütün övgü "*zamanı yadsımaya çalışan*", ne toplumsal duruma, ne de insanın yükümlülüğüne önem veren "*acılı bir bilgeliğe*" yöneliyordu. Bununla birlikte Direniş olayı nedeniyle Camus tarihle karşılaştı. Tarih, dünyayı ezmek ve evrensel adaletsizliği çoğaltmak için nazilerin bir denemesiydi: Sartre'in belirttiğine göre Camus, önce ondan tiksindi ve bu harekete yalnızca öfkeyle katıldı, çünkü başka türlü davranmak olanaksızdı, çünkü kötülüğe karşı başkaldırma ve nazizme karşı direnme kesinlikle birikirine karışıyordu. "*Siz gerekeni yaptınız,* diye yazıyordu Alman dosta, *biz tarihin içine girdik. Ve beş yıl boyunca kuşların çığlığından mutluluk duymak mümkün olmadı.*" Böylece "*beş yıllık tarihini çekip aldı.*" Bu onun şansı oldu; beş yıl boyunca eylemci, somut, etkili bir başkaldırmanın çavuşunu simgeleyebildi; dayanışmayı, "*insanlık dışı alinyazılarına karşı bütün insanların birleşmesini*" tanıdı ve yaşadı.- "*0 zamanlar birbirimizi ne kadar seviyorduk!*" Deney bittikten sonra doğal olarak ilk yanlışına dönmesi gerekirdi, ama onu vurgulayarak. Artık felaketler evreninin toplumsal olmaktan önce doğal olduğunu düşünmek ve insanın güçlerini doğaötesi durumuna karşı bir başkaldırma içerisinde tüketmek ona yetmeyecekti; anlamsızlığın ve şiddetin egemenliğini tarihte bularak, onunla savaşmak için değil, fakat onu yargılamak ve mahkûm etmek için bundan böyle tarihin kendisini gözden düşürmeye çalışacaktı- içeriksiz ilkeler adına "*gittikçe soyutlaşan bir dille*" ve "*bir*

* Sartre'in öğrenim gördüğü Ecole Normale Supérieure'ün hazırlık sınıfı, (ç.n.)

ülkünün son derece boş kesinlemesiyle" devrimin kalkışmalarını aynı anda yargılayarak ve mahkûm ederek.

Böyle olunca Camus'nün büyük günahı şu olacaktır: Yücelik günahı. Ve Jeanson onu bununla suçlamak için Sartre'dan da ileri gidecektir. *"İnsanlığın bu duruma, diye sorar ona, hangi Adalet karşısında onca adaletsizlikten yaralanmış görünmektedir? (...) Bütün bunların anahatarını nerede yakaladığımı sandığımı da söyleyeceğim size: Bu, Tanrı'nın insanlardan daha çok içinizde yer tutmasındadır."* Bir bakıma doğru olduğu söylenebilir. Camus'nün başkaldırması, sürekli bir mutlaktık isteği biçiminde ve doğasının derin çağırışı gibi içinde duyduğu asıl mutluluk, süre ve adalet susuzluğuna yanıt vermeyen bir evrenden insanın hesap sorma isteği biçiminde kendini göstermektedir. İtiraf etmeli ki, böylesi bir gidiş bir *"Tanrı saplantısı"* değilse de, gene de, düşünceyi onun yerini tutacak bir mutlak'a bağlamak gereksinmesini içinde taşımaktadır. Ve bu açıdan bakıldığında insanın derinlemesine düşünmesi, tarih olanın sınırları içinde kalamaz, bu çok açıktır, çünkü sonsuz olana yönelmiştir.

Ama bundan, böyle bir düşünmenin kaçınılmaz olarak tarihi hor göreceği ve insanın geçici şanslarını saçıp savuracağı sonucu çıkarılabilir mi? Kesinlikle hayır. Tersine, belki de yalnızca onun insanlığın dramına bir anlam, ve hatta devrim sözcüğüne bir içerik kazandırabileceğini düşünmek gerekir. Çünkü sonuç olarak devrimci olmak, tarihsel bir durumu değiştirmek istemektir: Yani onu yargılamak demektir. Peki, tarihteki yüce değerlere başvurmadan tarih nasıl yargılanacaktır? Bu noktada Camus Sartre'a karşı iki kez haklıdır. Önce Malraux'da olduğu gibi insanlığın durumunun acıklı oluşu bütünüyle toplumsal alinyazıları içine sığmaz. *"Bir çocuk ölüyor, diye yazıyor Sartre, sis dünyanın anlamsızlığını ve yüzüne tükürebilmek için yarattığınız kör ve sağır Tanrıyı suçluyorsunuz; ama çocuğun babası bir işsiz ya da bir ırgat olsaydı insanları suçlardı: Çünkü çok iyi bilirdi ki, durumumuzun anlamsızlığı Passy'de ve Billancourt'da aynı değildi."* Kabul; hiçbir şey Billancourt'daki çocuk ölümleri oranını düşürmek ve işsizlerin, ırgatların toplumsal durumunu iyileştirmek asal görevini bir yana bıraktırmamak. Ancak, insanların Passy'de de öldüğünü, orada da birbirlerini sevdiklerini, acı çektiklerini ve doğasının derinliklerinde sürekli var olan mutsuzlukların, sevinçlerin, sıkıntıların onun tarihsel durumunun bir parçasını ortaya koyduğunu ve devrimin doğrudan bunlarla ilgilenmediğini unutmamak gerekir. İkinci olarak, Camus, tarihin devriminin bir anlamı olduğunu ve belli durumlar

önündeki oyuncularının tarih içinde var olmadan önce zihinde bulunan değerleri gerçekleştirerek bu durumları aşmayı istedikleri ölçüde devinimin bu anlama açıkça sahip olduğunu kabul ettiğinde kesinlikle aldanmaz. "Eğer insan, diye yazar, değer kuralı olarak seçebileceği bir sona sahip değilse, nasıl olur da tarihin bugünden bilinebilen bir anlamı olur? Eğer varsa neden insan onu kendi sonu yapmasın? Ve bunu yapmak isterse, hep sözünü ettiğiniz bu korkunç ve sürekli özgürlük içinde bu nasıl olur?" Camus eğer bu soruyu soruyorsa, onu suçladıkları şeyin tersine, bütün kötülükleri tarihin ve insanların eylemi üzerine hiç etkisi olmayacak gökyüzündeki bir Adaletin sırtına yüklemekten sakınmak için soruyor. Gerçek hümanizma çizgisinde yalnızca şunu düşünmektedir: Tarih içinde iyilik ve düşünen aklın Adaletin bir emri olarak algıladığı şeye eylemin bağlı olduğu ölçüde düzen ve ilerleme gizilgüçleri vardır.

Sartre ve Jeanson, tarihin anlamı konusunda kendi felsefelerinin varsayımlarına uygun başka bir açıklama yapmayı denemektedirler. Fakat anlatımlarındaki kararsızlık o zaman belirleyici olmaktadır. Sartre sözcüklerle oynamak zorundadır. Tarih içine girilmez, der, insan zaten onun içindedir; eğer insan onun içindeyse dışında olan, ya da üstünde olacak şeye göre nasıl hüküm verecektir? "Tarihin bir anlamı, bir sonu var mıdır diye soruyorsunuz. Bence anlamı olmayan sorunun kendisidir: Çünkü tarih, onu yapan insanın dışında ne bir sonu olduğu, ne de olmadığı söylenebilen soyut ve durağan bir kavramdır yalnızca. Ve sorun onun sonunu bilmek değil, ona bu sonda bir tane vermektedir." Çok güzel: Ama Hitler de tarihe bir son vermek istiyordu; eğer onu yargılamak için tarihin dışında bir takım ölçütlerimiz olduğunu reddediyorsak hangi hakla onun tasarısının insanlık dışı olduğu yargısına varıyoruz? Sartre şöyle ekliyor: "İnsan sonsuz olanı izleyebilmek için kendisini tarihsel yapıyor ve özel bir sonuç elde etmek amacıyla giriştiği somut eylem içerisinde evrensel değerler keşfediyor." - doğru, fakat bütün dizgeyi altüst ediyor ve beklenmedik dolaylı bir yoldan Camus'nün ülkücülüğüyle birleşiyor; çünkü, sonuç olarak "somut eylem" evrensel değerleri içine alır ve tarih "sonsuz olan"a açık görünüyor, ki bunun burada yücelikten başka bir anlamı yoktur. .

Aynı sıkıntı ve geri dönüşler Jeanson'da da var: "Değişik anlamlar, diye yazıyor Jeanson, tarih içinde gerçekleşen yapıta aittir. Tarih insanların olanaklarına göre onu yönlendirmeleri ölçüsünde anlam kazanır ve onun nesnesi olan bu insanlar, insanlık dışı eğilimlerine karşı onu, çok büyük sayılara varan yaşamlarla ilgili olarak gitgide daha az

saygısız kılmayı deneyebilirler" Eğer İnsanlar tarihi "olanaklarına" göre yönlendiriyorlarsa bu aşırı alçakgönüllü deneyciliğin ona algılanabilir bin anlam vermeye yeteceğini sanmıyorum. Jeanson da sanmıyor onu; bunun için bu tarihi yönlendirme çabasının "*insanlık dışı eğilimlere*" karşı denenmesi gerektiğini belirtiyor. İlginç ve artık unutulmaması gereken deyim: Eğer tarihin "insanlık dışı eğilimleri" varsa insan onun dışında tanımlanıyor demektir. Sartre gibi Jeanson da, önceden bir insan fikri tasarlamadan bir tarih felsefesi kurulamayacağını, bir değerler dizgesine başvurmadan devrimci bir siyasanın haklı görülemeyeceğini, herhangi bir biçimde aklın yüceliğini kabul etmeden bir hümanizma yaratılamayacağım üstü kapalı da olsa Camus'ye teslim etmek zorundadır.